

АДАПТОВАНИЙ УКРАЇНСЬКОМОВНИЙ ОПИТУВАЛЬНИК ГРУПОВИХ РОЛЕЙ Р. М. БЕЛБІНА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В РОБОТІ З ПЕРСОНАЛОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

*Євдокімова Олена Олександрівна¹, Бойко-Бузиль Юлія Юрївна²,
Барко Вадим Вадимович³*

¹ Доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4211-7277>

² Доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри соціології та психології факультету № 6, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1715-4327>

³ Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення, Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України, м. Київ (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3836-2627>

UDC: 159.9:351.74

АННОТАЦІЯ

Стаття присвячена результатам експериментального дослідження українськомовної адаптації опитувальника Р. М. Белбіна як поширеного в англomовних країнах психодіагностичного інструменту, призначеного для вивчення структури групових ролей в колективі. Адаптацію опитувальника здійснено на прикладі психологічного вивчення працівників Національної поліції України. За результатами здійсненої роботи наведено українськомовний текст опитувальника, подано та описано ключі до нього. Представлено середньостатистичні тестові норми, а також основні психометричні характеристики адаптованого опитувальника, зокрема звернено увагу на критеріальну і конструктну валідність, надійність, внутрішню узгодженість шкал. Підкреслено, що представлений адаптований українськомовний опитувальник рекомендовано до прикладного застосування психологами органів та підрозділів поліції при встановленні приналежності працівника до певного особистісного типу та визначенні його нахилів до виконання групових ролей в підрозділі, що в подальшому буде сприяти якісному виконання службових обов'язків.

Ключові слова: опитувальник Р. М. Белбіна українськомовний, групова роль, психометричні показники, Національна поліція України.

Постановка проблеми. Національна поліція України (далі – НПУ) потребує суттєвого покращання роботи системи психологічного забезпечення своєї діяльності. В першу чергу, це стосується професійного добору персоналу та призначення працівників на посади, з урахуванням ступеня об'єктивної і суб'єктивної психологічної готовності особистості до службової діяльності (Про Національну поліцію, 2015). Особливого значення в розв'язанні зазначеного завдання потребує оптимізація та оновлення арсеналу методик психологі-

чної діагностики для використання в системі НПУ. Традиційно психологи органів і підрозділів НПУ застосовують в своїй роботі зарубіжні опитувальники, серед яких опитувальники Р. Кеттелла, Г. Айзенка, Р. Амтхауера, К. Леонгарда, Опитувальник Великої П'ятірки, ММРІ, СМІЛ тощо, які адаптовані лише російською мовою або перекладені самим психологом без урахування психометричних засад. Відтак, актуальним є розроблення українськомовного психодіагностичного інструментарію та українськомовна адаптація визнаних

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Olena Yevdokimova, Yuliia Boiko-Buzyl, Vadym Barko

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

класичних опитувальників. Представлене дослідження спрямоване на українськомовну адаптацію опитувальника групових ролей, розробленого англійським психологом Р. М. Белбіном.

Мета статті – представлення результатів українськомовної адаптації відомого зарубіжного опитувальника Р. М. Белбіна. Завдання: а) визначити методологію і послідовність процесу адаптації; б) здійснити переклад опитувальника українською мовою; в) провести опитування працівників поліції з використанням українськомовної версії; г) здійснити статистичний аналіз результатів, визначити норми для чоловіків і жінок та основні психометричні показники українськомовного опитувальника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці зарубіжних країн достатньо глибоко досліджували питання психологічного вивчення та супроводу службової діяльності правоохоронців (Г. Баррет, С. Боучард, С. Блейр, М. Дюнетт, У. Борман, Р. Кокрейн, Р. Тетт, Р. Мигуель, С. Луеке, Дж. Херд, Дж. Тан та ін.) (Олпорт, 1967; Белбін, 1982; Барко, Барко, Бондаренко, 2021). З метою вивчення особистості працівника застосовуються широкий арсенал психодіагностичних методів, наприклад, опитувальники NEO-FFI і NEO-PI (Costa & McCrae), Hogan Resonal Inventory (HPI), Californian Psychological Inventory (CPI), Working Readiness and Adaptation Profile (WRAP), Survey of Life Experience (SOLE), Invalid Personality Inventory (IPI), Gilford-Zimmerman Temperament Survey (GZTS) та ін.

В останні роки розпочато роботу щодо українськомовної адаптації зарубіжного психодіагностичного інструментарію, так, упродовж 2018-2020 років науковці Державного науково-дослідного інституту МВС України здійснили українськомовну адаптацію низки зарубіжних психодіагностичних методик: СМІЛ (Собчик), Опитувальник Великої п'ятірки (Джон, Науман, Сото), опитувальник Баднера та ін.) (Остапович, Дубова, Барко, 2018; Собчик, 2003). Нещодавно, в науковому журналі «Психологічний часопис» (Т. 7. №3 (47). 2021), В. Барко та В. Бондаренко опубліковано статтю «Теоретичні основи опитувальника групових ролей Р. М. Белбіна і перспективи його використання в правоохоронних органах України», у якій автори доводять доцільність українськомовної адаптації зазначено-

го опитувальника для потреб правоохоронних органів держави (Барко, Барко, Бондаренко, 2021).

Методологія дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2020-2021 років з охопленням 450 поліцейських віком від 20 до 45 років (310 осіб – чоловіки, 140 – жінки) різних підрозділів НПУ (патрульна поліція, кримінальна поліція, дільничні офіцери поліції). Здійснювалось вивчення і аналіз літературних джерел, присвячених теоретичним аспектам і практиці застосування опитувальника Р. М. Белбіна; аналіз його шкал; психологічна діагностика; опитування та інтерв'ювання поліцейських, експертне оцінювання. Статистичний аналіз даних проводився з використанням програм Microsoft Excel та SPSS Statistics.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі дослідження у процесі розроблення українськомовного варіанту опитувальника Р. М. Белбіна (ОБУ) взяли участь психологи ДНДІ МВС України і два перекладачі з англійської мови на українську. В тексті запропонованого українськомовного варіанту збережено авторські ідеї англійського оригіналу та використано традиційні для української мови зврати і психологічні терміни. Після завершення перекладу іншими двома перекладачами здійснено зворотній переклад (з української на англійську), отриманий варіант звірявся з оригіналом. Неточності і помилки виправлялись і враховувались при створенні остаточного українськомовного варіанту опитувальника.

На другому етапі проводилось експериментальне дослідження практичного визначення групових ролей, які притаманні працівникам в команді поліцейського підрозділу. За основи розробленого українськомовного варіанту опитувальника Р. М. Белбіна проведено опитування працівників підрозділів патрульної та кримінальної поліції, дільничних офіцерів поліції. Опитано 450 поліцейських, серед яких 140 жінок. Отримані результати порівнювались з даними експертної оцінки керівників підрозділів НПУ, за допомогою відповідних розрахунків встановлювалась критеріальна валідність і середньостатистичні норми.

На третьому етапі (через 2 тижні) проведено повторне тестування тих самих респондентів, за його результатами встановлювались показники ретестової надійності опитувальника. Також проведено опитуван-

ня з використанням російськомовної версії опитувальника (з російськомовними працівниками), на основі чого отримано показники надійності паралельних форм опитувальника.

На останньому, четвертому етапі дослідження, за допомогою кореляційного аналізу проведено порівняння результатів тестування респондентів з використанням ОБУ і двох поширених особистісних опитувальників (ІТО і ОБП). На основі аналізу коефіцієнтів кореляції між шкалами обчислено значення конструктивної валідності ОБУ.

Відповідно до теоретичної концепції Р. М. Белбіна опитувальник спрямований на самооцінку власної командної ролі (ролей), до виконання якої працівник найбільш схильний. Опитувальник містить низку (сім) ситуацій спільної групової діяльності і перелік можливих варіантів (п'ятдесят шість) поведінки працівника відповідно до однієї з восьми командних ролей. В інструкції до опитувальника міститься пропозиція респонденту оцінити варіанти поведінки в конкретних ситуаціях в межах десятибальної шкали, поставивши найвищі бали найбільш вірогідному варіанту (варіантам) поведінки.

Наведемо інструкцію і текст опитувальника Р. М. Белбіна українською мовою.

Інструкція: «Вам запропоновано 7 запитань, кожне з яких містить вісім варіантів відповіді. Виберіть ті варіанти, які Вам підходять найбільше (їх може бути декілька), і розподіліть 10 балів між ними. Наприклад, якщо Ви вважаєте, що із запропонованих варіантів Вам підходить тільки один, то поставте йому всі 10 балів; якщо рівною мірою підходять дві відповіді, то поставте їм по 5 балів і т.д. Перевірте, щоб сума всіх балів по кожному запитанню не перевищувала 10 балів».

Текст опитувальника

1. Я можу бути корисним команді тому, що:

- а) я швидко бачу нові можливості та можу їх успішно використати;
- б) я можу добре працювати з широким колом людей;
- в) я можу продукувати нові ідеї;
- г) я можу залучати до роботи людей, які представляють для команди цінність;

- д) я маю здатність успішно долати труднощі;
- е) я можу терпіти незручності, якщо це призведе до кінцевого успіху;
- ж) я швидко відчуваю, що саме треба робити в знайомих ситуаціях;
- з) я швидко і неупереджено можу запропонувати альтернативний варіант дій.

2. Моїми недоліками в командній роботі можуть бути:

- а) я нервую і не заспокоююся доти, доки зустріч не організована як слід;
- б) я схильний надто захоплюватися новими, однак неперевіреними ідеями;
- в) я надто балакучий, коли мова йде про нові задуми;
- г) мій тверезий погляд і розсудливість заважають мені ефективно із ентузіазмом приєднатися до колективної роботи;
- д) я іноді буваю надто авторитарним;
- е) я надто піддаюсь впливу групової атмосфери;
- ж) я схильний до захоплення новими ідеями, які спадають мені на думку;
- з) я надто хвилююся з приводу дрібниць і того, що справи можуть піти погано.

3. Коли я працюю над проектом з іншими людьми:

- а) я здатний впливати на інших, не застосовуючи тиск;
- б) моя пильність допомагає уникнути помилок;
- в) я готовий до застосування силового тиску, щоб не гаяти час;
- г) мене вважають людиною, здатною знайти оригінальне рішення;
- д) я можу завжди підтримати гарну пропозицію на користь команді;
- е) я люблю шукати новітні ідеї, досягнення і відкриття;
- ж) моя холодна розсудливість цінується іншими;
- з) на мене можна покластися у тому, що вся суттєва робота буде як слід організована.

4. В груповій роботі моя характерна риса це:

- а) прагнення більше дізнатися про людей, з

якими працюю;

б) виклик думці інших, наявність власного погляду;

в) уміння знайти контраргументи для відхилення необґрунтованих пропозицій;

г) здатність чітко налагодити роботу після того, як план запущено в дію;

д) тенденція до уникнення всього очевидного і пошуку незвичних рішень;

е) почуття досконалості у всьому, що я роблю;

ж) здатність налагоджувати зв'язки з людьми за межами своєї команди;

з) умінні розглядати всі пропозиції та приймати правильне рішення в разі необхідності.

5. Я отримую задоволення від роботи тому, що:

а) я люблю аналізувати ситуацію і зважувати всі можливі варіанти;

б) я можу знаходити практичне вирішення проблем;

в) мені подобається відчувати, що я підтримую в команді добрі взаємозв'язки;

г) я маю сильний вплив на прийняття групою рішення;

д) я зустрічаю людей, які можуть запропонувати щось нове;

е) я можу переконати людей прийняти потрібне рішення;

ж) я можу приділити всю свою увагу вирішенню завдання;

з) я знаходжу застосування своїй творчій фантазії.

6. Якщо мені доручено складне завдання в умовах обмеженого часу із незнайомими людьми:

а) я спокійно продумаю шляхи виходу із ситуації та почну діяти;

б) я буду готовий співпрацювати з тим, хто продемонструє позитивний підхід до вирішення проблеми;

в) я визначу можливості кожного та організую ефективну роботу;

г) моя наполегливість допоможе впоратися і не відстати від графіка роботи;

д) я збережу почуття спокою і здатність діяти

розсудливо;

е) я збережу самоконтроль і рухатимуся до цілі, не зважаючи на тиск;

ж) я зміг би запропонувати ідею, якщо група не просувається вперед;

з) я організую групову дискусію для висунення нових ідей і пошуку оптимального рішення.

7. Коли я працюю в команді над вирішенням проблем:

а) я схильний виказувати нетерпимість до тих, хто гальмує рух вперед;

б) інші критикують мене за надмірну аналітичність і брак інтуїції;

в) моє бажання пересвідчитися у тому, що робота виконується як слід, може затримати процес;

г) я швидко починаю нудьгувати і покладаюся на тих, хто може мене надихнути;

д) мені важко розпочати роботу, поки цілі не визначені чітко;

е) мені іноді важко чітко роз'яснити складні ідеї, які спадають мені на думку;

ж) я свідомо вимагаю від інших того, що не можу сам зробити;

з) мені складно чітко викласти свої ідеї, коли я зустрічаю серйозний опір з боку інших.

Аналіз та інтерпретація результатів. Отримані бали записуються у таблицю (приклад таблиці наведено нижче), у якій під літерами закодовані назви ролей: Ш – «шеф»; О – «організатор»; М – «мозковий центр»; К – «контролер»; Дос – «дослідник»; Т – «трудоголік»; Кк – «координатор команди»; Ф – «фінішер».

Запитання	Ш	О	М	К	Дос	Т	Кк	Ф
1	г	е	в	з	а	ж	б	е
2	б	д	ж	г	в	а	е	з
3	а	в	г	ж	е	з	д	б
4	з	б	д	в	ж	г	а	е
5	е	г	з	а	д	б	в	ж
6	в	ж	а	д	з	е	б	г
7	ж	а	е	б	г	д	з	в

Далі підраховується сумарна кількість балів за кожною з командних ролей (по стовпчиках). Найвищий бал показує, наскільки добре працівник може виконувати зазначену роль в команді. Наступний результат після

найвищого може означати підтримуючу роль, на яку він може переключитися, якщо в групі його основна командна роль вже зайнята іншим.

Змістова характеристика ролей:

«Шеф» (Chairman) – це працівник, який керує колективом, спрямовує усю його діяльність та володіє такими якостями, як відповідальність, дисциплінованість, самоорганізованість, самоконтроль, стриманість. Він розуміє почуття та емоції підлеглих, уважний до їх потреб та інтересів, спроможний чітко виявляти слабкі сторони і переваги. Не обов'язковими є такі риси, як високий інтелект і креативність.

«Організатор» (Shaper) мотивує і стимулює інших, подає приклад. Найчастіше йому характерні такі якості, як ініціативність, мобільність, активність, екстравертованість, авторитетність. За відсутності шефа організатор перебирає на себе його функції. До його недоліків відносять високу, спонтанність, дратівливість, нетерплячість.

«Мозковий центр» (Plant) є інтелектуальним центром колективу. Він індивідуалістичний, спрямований на себе, високоінтелектуальний і творчий, є генератором оригінальних ідей. До слабких сторін відносять інтровертованість, емоційну стриманість, неухважність до нюансів проблеми, замкненість і відособленість.

«Контролер» (Monitor-evaluator) має такі індивідуальні якості, як аналітичний склад розуму, ретельність, педантичність, старанність, індивідуалістичність, ригідність, надійність, вміє знаходити помилки в роботі інших. До негативних сторін відносять те, що вони іноді бувають безтактовними.

«Дослідник» (Resource investigator) характеризується такими рисами, як екстравертованість, ентузіазм, товариськість, спонтанність, відкритість, лабільність, готовність ризикувати, оптимізм. Слабкими сторонами є незначна креативність, надмірна комунікабе-

льність і втрата інтересу до роботи в рутинних ситуаціях.

«Трудоголік» (Company worker) є організатором практичного виконання роботи в групі або виконавцем. Особливостями є практичний інтелект, наполегливість і методичність, висока працездатність і відповідальність. Слабкими сторонами трудоголіка є відсутність лідерських якостей, нестача гнучкості.

«Координатор команди» (Team worker) характеризується здатністю згуртовувати колектив, підтримувати інших. Їх рисами є емпатійність, здатність вникати у проблеми, вислуховувати інших, заохочувати, добре розуміти інших. Слабкими рисами координатора є відсутність прагнення до суперництва і лідерських якостей.

«Фінішер» (Finisher) допомагає команді вчасно закінчувати усе заплановане. Нагадує іншим про необхідність зробити невідкладні речі. Характерними рисами фінішера є увага до деталей, відповідальність і стурбованість, ретельність, заповзятість. Недоліками є прагнення до перфекціонізму, педантизм, надмірна систематичність.

Психометричні показники ОБУ.

Нами зроблено спробу практично апробувати адаптований опитувальник та визначити групові ролі в команді поліцейського підрозділу за допомогою українського варіанту опитувальника Р. М. Белбіна.

Дослідження з використанням ОБУ, які проводилися у підрозділах патрульної поліції, кримінальної поліції та дільничних офіцерів поліції, підтвердили можливість його використання з поставленою метою. Так, опитування 450 поліцейських зазначених підрозділів і порівняння отриманих результатів із експертною оцінкою керівників дозволило встановити наступне (Табл. 1).

Наведені в таблиці 1 розрахунки свідчать про

Таблиця 1.

Розподіл поліцейських різних підрозділів за виконуваними в команді ролями (%)

Респонденти	Шеф	Організатор	Мозковий центр	Контролер	Дослідник	Трудоголік	Координатор	Фінішер
ПП	12	10	11	10	20	18	12	7
КП	13	9	10	6	21	22	9	10
ДОП	14	11	9	8	19	20	7	12
Середнє значення	13	10	10	8	20	20	9	10

Примітка: ПП – патрульна поліція; КП – кримінальна поліція; ДОП – дільничні офіцери поліції.

те, що найпоширенішими ролями в усіх підрозділах поліції є «трудоголіки», «дослідники», «шефи», «мозкові центри», «організатори» і «фінішери» (середні значення розподілу поліцейських за ролями у підрозділах відповідно 20%; 20%; 13%; 10%, 10%, 10%). Далі за частотою вибору йдуть такі ролі, як «координатор» (9%) і «контролер» (8%).

Таким чином, найбільше опитаних (20%) виконують важливу у підрозділах поліції роль «трудоголіка», що свідчить про такі риси, як старанність, консервативність, обов'язковість, організаційні здібності, практичність, самодисципліну і працелюбність. Стільки ж опитаних виконують роль «дослідника», яка також є типовою для поліції, та передбачає наявність екстравертованості, ентузіазму, допитливості, комунікабельності, активності, здатності контактувати з людьми і досліджувати щось нове, схильності до диспутів. Третью за частотою вибору є роль «шефа», яка свідчить про тенденцію працівників до відповідальності, дисциплінованості, самоорганізованості і самоконтролю, стриманості і упевненості в собі. Десятій частині опитаних притаманні: роль «організаторів» з такими рисами як дружність, динамічність, напруженість, готовність діяти, чутливість. Найменша кількість обстежених схильні до ролі «контролерів» (8%) – вони стримані, помірковані, неемоційні, проникливі, здатні реально оцінювати події.

В таблиці 2 представлений рольовий розподіл у вибірках чоловіків і жінок.

тора (13% та 7%) і фінішера (14% та 14% у чоловіків).

Слід зазначити, що у підрозділах патрульної поліції 82% результатів опитування підтверджено експертною оцінкою керівників; у підрозділах кримінальної поліції і дільничних офіцерів цей показник становить 85% і 87% відповідно. Отже, значення 84,6% можна вважати показником критеріальної валідності опитувальника (за критерієм експертної оцінки). Таким чином, проведене дослідження підтвердило можливість і доцільність використання опитувальника Р. М. Белбіна в поліції з метою підбору оптимального складу підрозділу, який би включав в себе представників різних ролей.

У процесі експериментального дослідження з метою визначення психодіагностичного потенціалу українськомовного варіанту опитувальника Р. М. Белбіна, проведено розрахунки його надійності та валідності за іншими критеріями. Наведемо результати стосовно трьох видів надійності ОБУ: ретестової, надійності паралельних форм і внутрішньої узгодженості.

Ретестова надійність визначалась усталеним методом підрахунку коефіцієнтів кореляції між двома послідовними тестуваннями одних і тих самих респондентів з інтервалом у 2 тижні. Результати по кожній шкалі представлені в таблиці 3 (N = 260; p = 0,01).

Середнє арифметичне значення коефіцієнтів становить показник ретестової надійності (0,743). Отримане відповідає існуючим психометричним вимогам до опитувальників.

Таблиця 2.

Розподіл загальної вибірки поліцейських за виконуваними в команді ролями (%)

Стать	Шеф	Організатор	Мозковий центр	Контролер	Дослідник	Трудоголік	Координатор	Фінішер
Чоловіки (n=310)	15	12	16	6	23	17	7	4
Жінки (n=140)	11	6	8	7	17	24	13	14

Примітка: жирним виділені показники, за якими зафіксовано статистично достовірні відмінності (p=0,01).

Як бачимо (табл. 2), жінки менш схильні до виконання керівних функцій (11% та 15% у чоловіків), а також ролей організатора (6% та 12%), мозкового центру (8% та 16%), дослідника (17% та 23%). Натомість вони частіше виявляють бажання до виконання рольових функцій трудоголіка (24% та 17%), координа-

Окрім українськомовної, нами також розроблена російськомовна версія зазначеного опитувальника, обидва варіанти які розглядалися як паралельні форми. Вони склалися з однакової кількості завдань і були вивірені за структурою і змістом. Результати, отримані за допомогою використання українсько – і російсько-

Таблиця 3.

**Значення коефіцієнтів кореляції між результатами двох тестувань
(за окремими шкалами ОБУ)**

Шкали ОБУ							
Шеф	Організатор	Мозковий центр	Контролер	Дослідник	Трудоголік	Координатор	Фінішер
0,71	0,73	0,69	0,69	0,73	0,76	0,80	0,84

Таблиця 4.

Значення коефіцієнтів кореляції між результатами двох тестувань для паралельних форм опитувальника Белбіна

Шкали ОБУ							
Шеф	Організатор	Мозковий центр	Контролер	Дослідник	Трудоголік	Координатор	Фінішер
0,72	0,73	0,71	0,70	0,75	0,74	0,81	0,80

мовних варіантів опитувальника Р. М. Белбіна виявились досить близькими. Коефіцієнти кореляції, одержані при тестуванні, представлені в табл. 4 (N = 265; $p = 0,01$).

Середнє арифметичне значення коефіцієнтів становить 0,745. Таким чином, надійність паралельних форм опитувальника Р. М. Белбіна є також задовільною.

Розподіл тестових показників також перевірявся за допомогою t-критерію Ст'юдента. Після відповідних розрахунків не виявлено значущих відмінностей між отриманими значеннями за обома формами опитувальника (українсько- і російськомовною). Також не встановлено значущих відмінностей при перевірці результатів тестування із застосуванням критерію Пірсона χ^2 . Отже українськомовну і російськомовну форми опитувальника можна вважати майже однаковими.

З метою перевірки внутрішньої узгодженості завдань опитувальника розраховувався коефіцієнт α -Кронбаха, результати представлені в табл. 5. Отримані

для шкал значення коефіцієнтів можна вважати такими, що відповідають вимогам, які висуваються до психодіагностичних методик.

Таким чином, значення коефіцієнтів отримані психометричні показники свідчать про задовільну надійність адаптованого українськомовного опитувальника ОБУ.

З метою дослідження конструктивної валідності адаптованого ОБУ здійснено порівняння даних, отриманих при використанні цього опитувальника, з результатами, отриманими на основі застосування інших психодіагностичних методик, зокрема, адаптованими українською мовою Індивідуально-типологічним опитувальником (ІТО) і Опитувальником Великої П'ятірки (ОВП). Експериментальне дослідження засвідчило, що шкали ОБУ виявились корелюючими з деякими шкалами опитувальників ІТО та ОВП (табл. 6 і 7).

З таблиць 6 та 7 добре видно, що групові ролі, пов'язані з лідерськими якостями особистості, такі як «Шеф», «Організатор», «Трудоголік», «Координатор

Таблиця 5.

Значення коефіцієнтів α -Кронбаха для опитувальника ОБУ

Шкали ОБУ							
Шеф	Організатор	Мозковий центр	Контролер	Дослідник	Трудоголік	Координатор	Фінішер
0,75	0,76	0,71	0,74	0,75	0,77	0,78	0,79

Таблиця 6.

Кореляції шкал ОБУ та ІТО

Шкали ІТО	Шкали ОБУ							
	Шеф	Організатор	Мозковий центр	Контролер	Дослідник	Трудоголік	Координатор	Фінішер
екстраверсія	0,32	0,35	0,16	0,18	0,15	0,31	0,40	0,15
спонтанність	0,22	0,30	0,18	0,14	0,05	0,33	0,41	0,08
агресивність	-0,24	0,06	0,07	0,12	-0,07	0,20	0,30	-0,18
ригідність	0,23	0,31	0,26	0,42	0,25	0,15	0,34	0,39
інтроверсія	-0,20	-0,10	0,20	0,34	0,30	0,24	-0,20	0,28
сензитивність	-0,35	-0,25	0,30	0,30	0,31	0,17	-0,28	0,30
тривожність	-0,37	-0,22	0,19	0,31	0,10	0,11	-0,30	0,20
лабільність (емотивність)	0,46	0,35	0,38	0,23	0,25	0,38	0,29	0,25

Таблиця 7.

Кореляції шкал ОБУ та ОВП

Шкали ОВП	Шкали ОБУ							
	Шеф	Організатор	Мозковий центр	Контролер	Дослідник	Трудоголік	Координатор	Фінішер
екстраверсія	0,30	0,40	0,10	0,20	0,25	0,35	0,44	0,20
нейротизм	-0,40	-0,31	0,15	0,30	-0,15	0,10	-0,34	0,22
сумлінність	0,40	0,30	0,35	0,25	0,20	0,22	0,20	0,32
поступливість	-0,33	-0,26	0,31	0,10	0,30	-0,17	-0,20	0,25
відкритість досвіду	0,21	0,15	0,40	0,15	0,31	0,17	0,19	0,22

команди» позитивно корелюють з шкалами стеничного типу реагування опитувальників ІТО і ОВП – екстраверсією ($r=0,30-0,44$) і спонтанністю ($r=0,22-0,41$); а також зі шкалами змішаного типу – ригідністю ($r=0,23-0,34$) і емотивністю ($r=0,29-0,46$). Ці ж ролі негативно корелюють зі шкалами гіпостеничного регістру зазначених опитувальників – нейротизмом ($r=-0,31 - -0,40$), інтроверсією, сензитивністю і тривожністю ($r=-0,20 - -0,37$). Таким чином, поліцейські, яким властиве виконання в команді зазначених доміантних ролей (за результатами тестування за допомогою ОБУ) характеризуються такими рисами як загальна активність, рішучість, сміливість, наполегливість, впевненість, стресостійкість. Водночас їм не властиві протилежні якості – замкненість, чутливість, депресивність, іпохондричність, поступливість тощо. Натомість поліцейські, які, відповідно до результатів на основі ОБУ, схильні до виконання менш доміантних, а скоріше інтелектуально-насичених ролей («Мозковий центр», «Дослідник», «Контролер», «Фінішер») при тестуванні демонструють позитивні кореляції зі шкалами змішаного типу реагування: ригідністю і емотивністю ($r=0,26-0,42$) і навіть гіпостеничного типу (інтроверсією і сензитивністю) ($r=0,20-0,30$).

З таблиці 7 також слідує, що встановлено позитивні кореляційні зв'язки між індексами деяких групових ролей і параметрами сумлінності, поступливості і відкритості досвіду. Так, поліцейські доміантних ролей (Ш, О, Т, Кк) демонструють негативні коефіцієнти кореляції зі шкалою поступливості ($r=-0,17 - -0,33$), що є цілком очікуваним. В цілому усі поліцейські демонструють середні позитивні коефіцієнти кореляцій зі шкалою сумлінності (найбільші – у представників ролей «Шефа», «Мозкового центру» і «Організатора» ($r=0,30-0,40$), а також зі шкалою

«Відкритості досвіду» (найбільші – у виконавців ролей «Мозкового центру», «Фінішера» і «Шефа» ($r=0,21-0,40$)). Отримані дані свідчать про конструктивну валідність ОБУ за параметрами стеничності-гіпостеничності, а також за параметрами поступливості-сумлінності (відповідно до результатів кореляційного аналізу з використанням ІТО і ОВП).

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження встановлено, що адаптований українськомовний варіант опитувальника Р. М. Белбіна являє собою потужний психодіагностичний інструмент для роботи з персоналом правоохоронних органів. Підтверджено, що ОБУ уможливило комплексну психологічну діагностику схильності особи до виконання у команді (підрозділі) однієї (або декількох одночасно) групових ролей – «шефа», «організатора», «мозкового центру», «контролера», «дослідника», «трудоголіка», «координатора команди» і «фінішера». За даними проведеного експерименту адаптований опитувальник характеризується задовільними показниками надійності, валідності, внутрішньої узгодженості тощо. В Україні даний опитувальник досі не використовувався через недостатнє знання англійської мови респондентами. Виконання респондентами запропонованих в українськомовному опитувальнику завдань не потребує значних часових витрат, на це (у середньому) потрібно приблизно 15-20 хвилин. За результатами опитування з використанням опитувальника Р. М. Белбіна психолог може встановити належність працівника органу системи МВС до певного особистісного типу, який визначає здатність до виконання певної ролі у підрозділі, що допоможе вірно визначити спеціалізацію працівника органу системи МВС у певній сфері правоохоронної діяльності, а також визначити оптимальну роль праців-

ника у підрозділі. Отже, наразі перед психологами системи МВС України відкриваються додаткові можливості для покращення психологічного забезпечення працівників. Експериментально підтверджено, що найпоширенішими ролями в усіх підрозділах є «трудоголіки», «дослідники», мозкові центри» і «фінішери».

У подальшому планується провести роботу щодо визначення основних психометричних характеристик і розробки тестових норм для українськомовних варіантів деяких інших зарубіжних психодіагностичних методик, а саме Каліфорнійського психологічного опитувальника, Опитувальника типів мотиваційних стратегій, Опитувальника Кеттелла.

References:

- Allport, G. W. (1967) *Pattern and growth in personality*. New York: Holt, Rinehart & Winston. 593 p. [in English].
- Barko, V. I., Barko V. V., Bondarenko V. D. (2021). *Teoretychni osnovy opytuvalnyka hrupovykh rolei R. M. Belbina i perspektyvy yoho vykorystannia v pravookhoronnykh orhanakh Ukrainy [Theoretical approaches to the development of the belbin's questionnaire of group roles for use in law-enforcement agencies of Ukraine]*. *Psylohichnyi chasopys*. Volume 7 Issue 3 (47). P.17-27. DOI:[10.31108/1.2021.7.3](https://doi.org/10.31108/1.2021.7.3) [in Ukrainian].
- Belbin, R. M. (1981). *Management Teams. Why They Succeeded or Fail*. Heinemann Professional Publishing Ltd. Halley Court, Jordan Hill, Oxford OX2 8EJ. 180 p. [in English].
- Ostapovych, V. P., Dubova, I. O., Barko, V. I. ta inshi. (2018). *Profesiohramy za osnovnymy vydamy politseiskoi diialnosti: nauk.-prakt.posib [Professiograms by maine types of police activity: scientific and practical manual]*. Za zah. red. prof. V. O. Kryvolapchuka Kyiv: DNDI MVS Ukrainy; FOP Kandyba T.P. 244 s. [in Ukrainian].
- Pro Natsionalnu politsiiu (2015): *Zakon Ukrainy [On National Police: Law of Ukraine]* № 580-VIII. vid 02.07.2015 Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 40–41. S. 379. [in Ukrainian].
- Sobchik, L. M. (2003). *Psykholohyia yndyvudualnosti [Psychology of individuality]*. Moskva. SPb.: Yzd-vo «Rech». 624 s. [in Russian].

Olena Yevdokimova

Doctor of Psychological Sciences, Professor, Kharkiv National University of Internal Affairs, Faculty № 6, Head of the department of the department of Sociology and Psychology, Kharkiv (Ukraine)

Yuliia Boiko-Buzyl

Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Kharkiv National University of Internal Affairs, Faculty № 6, Professor of the department of Sociology and Psychology, Kharkiv (Ukraine)

Vadym Barko

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

ADAPTED UKRAINIAN-LANGUAGE QUESTIONNAIRE OF GROUP ROLES OF R. M. BELBIN AND RESULTS OF ITS USE IN WORK WITH PERSONNEL NATIONAL POLICE OF UKRAINE

ABSTRACT

The article is devoted to the results of an experimental study of the Ukrainian-language adaptation of the R. M. Belbin questionnaire as a psychodiagnostic tool common in English-speaking countries, designed to study the structure of group roles in the team («boss», «organizer», «brain center», «controller», «researcher», «workaholic», «team coordinator», «finisher»). It is emphasized that today, despite the significant diagnostic potential, there are no Ukrainian-language versions of the questionnaire R. M. Belbin. In this article, the questionnaire was adapted on the example of a psychological study of employees of the National Police of Ukraine, so the study involved about four hundred police officers, including patrolmen, forensic scientists, police officers. Based on the results of the work, the Ukrainian-language text of the questionnaire is given, the keys to it are given and described. The average test norms, as well as the main psychometric characteristics of the adapted questionnaire are presented, in particular, attention is paid to the criterion and constructive validity, reliability, internal consistency of the scales. It was found that 20% of the surveyed police officers play an important role for police units «workaholic», which indicates their diligence, conservatism, commitment, organizational skills, practicality, self-discipline, diligence. It was found that the same number of respondents realize the role of «researcher», which implies the presence in their personal arsenal of such qualities as enthusiasm, curiosity, activity, ability to communicate with others, to explore new things.

Next in frequency is the role of «boss», which characterizes police officers as responsible, disciplined, self-organized, capable of self-control. A small proportion of respondents have the roles of «organizer» and «controller». It is emphasized that the presented adapted Ukrainian-language questionnaire by R. M. Belbin is recommended for application by psychologists of police bodies and units in establishing the employee's belonging to a certain personality type and determining his inclinations to perform group roles in the unit, which will further contribute to quality performance of duties. languages.

Key words: R. M. Belbin's questionnaire in Ukrainian, group role, psychometric indicators, National Police of Ukraine.

Евдокимова Елена Александровна

Доктор психологических наук, профессор, заведующая кафедры социологии и психологии факультета № 6, Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков (Украина)

Бойко-Бузыль Юлия Юрьевна

Доктор психологических наук, доцент, профессор кафедры социологии и психологии факультета № 6, Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков (Украина)

Барко Вадим Вадимович

Кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник научно-исследовательской лаборатории психологического обеспечения, Государственный научно-исследовательский институт Министерства внутренних дел Украины, г. Киев (Украина)

**АДАПТИРОВАННЫЙ УКРАИНОЯЗЫЧНЫЙ
ОПРОСНИК ГРУППОВЫХ РОЛЕЙ
Р. М. БЕЛБИНА И РЕЗУЛЬТАТЫ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
В РАБОТЕ С ПЕРСОНАЛОМ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ПОЛИЦИИ УКРАИНЫ**

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена результатам экспериментального исследования украиноязычной адаптации опросника Р. М. Белбина как распространенного в англоязычных странах психодиагностического инструмента, предназначенного для изучения структуры групповых ролей в коллективе («шеф», «организатор», «мозговой центр», «контролер», «исследователь», «трудоголик», «координатор команды», «финишер»). Отмечено, что в настоящее время, несмотря на значительный диагностический потенциал, отсутствуют украиноязычные варианты опросника Р. М. Белбина. В данной статье адаптацию опросника осуществлено на примере психологического изучения работников Национальной полиции Украины, так в исследовании приняли участие около четырехсот сотрудников полиции, среди которых патрульные, криминалисты, участковые офицеры полиции. По результатам проведенной работы приведены украиноязычный текст опросника, представлены и описаны ключи к нему. Представлены среднестатистические тестовые нормы, а также основные психометрические характеристики адаптированного опросника, в частности обращено внимание на критериальную и конструктивную валидность, надежность, внутреннюю согласованность шкал. Установлено, что 20% опрошенных работников полиции выполняют важную для полицейских подразделений роль «трудоголика», что свидетельствует об их усердии, консервативности, обязательности, организаторских способностях, прак-

тичности, самодисципліні, трудолюбії. Установлено, що стільки ж респондентів реалізують роль «исследователя», що передбачає наявність в їх особистості таких якостей, як ентузіазм, любовознавчість, активність, вміння контактувати з іншими, досліджувати нове. Далі за частотою вибору роль «шефа», яка характеризує поліцейських як відповідальних, дисциплінованих, самоорганізуючихся, здатних до самоконтролю. Незначальною частотою опитаних властиві ролі «організатора» і «контролера». Підкреслено, що адаптований українськомовний опитувальник Р. М. Белбіна рекомендовано до застосування психологами органів і підрозділів поліції при встановленні належності працівника до певного особистісного типу і визначенні його схильностей до виконання групових ролей в підрозділі, що в подальшому буде сприяти якісному виконанню службових обов'язків.

Ключевые слова: опитувальник Р. М. Белбіна українськомовний, групові ролі, психометричні показники, Національна поліція України.

How to cite (як цитувати):

Yevdokimova, O., Boiko-Buzyl, Y., Barko, V. (2021) ADAPTED UKRAINIAN-LANGUAGE QUESTIONNAIRE OF GROUP ROLES OF R. M. BELBIN AND RESULTS OF ITS USE IN WORK WITH PERSONNEL NATIONAL POLICE OF UKRAINE. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 7 (8), 7 - 17. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.7.1> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 11.06.2021

Дата рекомендації до друку: 23.07.2021

Дата оприлюднення: 30.08.2021